

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

METROPOLİT HANNA DOLABANI

Editör

M. Nesim Doru - Zafer Duygu - Mihayel Akyüz

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Süryaniyat Araştırmaları Serisi - 4

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

METROPOLİT HANNA DOLABANİ

Editör

M. Nesim Doru
Zafer Duygu
Mihayel Akyüz

Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları
Süryaniyat Araştırmaları Serisi - 4

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

**METROPOLİT
HANNA DOLABANİ**

Editör

M. Nesim Doru
Zafer Duygu
Mihayel Akyüz

ISBN

978-605-4202-61-4

Matbaa Sertifika No: 44676

Birinci Baskı
2020
Mardin

Baskı-Cilt

Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık
Yayıncılık Amb. Dağ. San. ve Tic. Ltd. Şti

Copyright© Mardin Artuklu
Üniversitesi Yayınları
Mardin Artuklu Üniversitesi, Artuklu
Yerleşkesi, Diyarbakır Yolu Artuklu /
Mardin

- Tel : +90 482 2134002
- Fax : +90 482 2134004
- web : www.artuklu.edu.tr

1936 Beyanamesi Sürecinde Mardin Süryani Kadim Vakfı Başkanı Hanna Dolabani

Mihayel Akyüz*

Süryani Kadim Kilisesi'nin saygın metropolitlerinden biri olan Hanna Dolabani (1885-1969), hem entelektüel birikimiyle hem de yaşadığı dönem itibariyle Mardin'in ve Süryani toplumunun üretken değerlerinden biri olmuştur. O, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evrelerini yaşamış, aynı zamanda Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dönemlerine de tanıklık etmiştir. Bu bağlamda Dolabani, 84 yıllık ömrünü ifa ettiği coğrafyada vuku bulan seküler hadiseler çerçevesinde üstlendiği dinî ve ilmî misyonla, özellikle mensubu olduğu toplum nezdinde son derece önemli faaliyetlere imza atıp, ardında kayda değer eserler bırakmıştır.¹

Hanna Dolabani, dinî vecibeleri ve araştırmacı yazar kimliğinin yanı sıra, Mardin'deki Süryani cemaatinin vakıf işleriyle de ilgilenmekteydi. Daha ziyade öteki va-

-
- Öğr.Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı / Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı. mihayelakyuz@artuklu.edu.tr
Bu çalışmada, arşivlerinden istifade etmeme müsaade eden Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı'na teşekkür ederim.
 - ¹ Hanna Dolabani'nin biyografisi ve kaleme aldığı eserler için bk. Nihat Durak, *Süryani Kadim Metropoliti Hanna Dolapönü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014); Mehmet Şimşek, "Mor Philoxenos Yuhanna Dolabani", *Süryani, Arap ve Kürt Klasikleri: Uluslararası Klasikler Çalıştayı Bildirileri*, ed. M. Nesim Doru vd. (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017), 39-68; George A. Kiraz, "Philoxenos Yuhanon Dolabani", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of The Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (New Jersey: Gorgias Press, 2011), 129-130; Talip Atalay, "Yuhanna Dolabani", *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. A. Taşğın, E. Tanrıverdi, C. Seyfeli, c. IV, (İstanbul: Orient Yayınları, 2005), 235-251.

sıflarıyla ön plana çıkan Dolabani'nin vakıf başkanlığı ve vakıf hizmetleri günümüze kadar ya ihmâl edilmiş veya göz ardı edilmiştir. Zira o, 1936 yılından 1965 yılına kadar kâh vakıf başkanı olarak kâh vakıf mütevelli heyetinde bulunarak Mardin Süryani Kadim cemaatinin vakfına son derece mühim hizmetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmada, önce Dolabani'nin mensubu olduğu Süryani cemaatine yapmış olduğu vakıf başkanlığı ile Cumhuriyet döneminin en önemli belgelerinden biri olan 1936 Beyanamesi'ndeki ve sonrasındaki rolü ele alınacaktır. Ardından, 2008'de yürürlüğe giren "5737 Sayılı Yeni Vakıflar Kanunu" kapsamında, Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın, Dolabani ve heyetinin hizmetlerinden ne şekilde istifade ettikleri üzerinde durulacaktır. Ancak 1936 Beyanamesi sürecine geçmeden evvel, Türkiye'deki cemaat vakıflarının kuruluşları ve muhteviyatı ile ilgili tarihi süreci kısaca gözden geçirmekte fayda var.

1. "Gayrimüslim" Cemaat Vakıfları: Tarihsel Süreç

Cemaat vakıfları, vakfiyeleri (vakıf kuruluş senetleri) olup olmadığına bakılmaksızın, 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 Sayılı Kanun gereğince tüzel kişilik kazanmış ve mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki "gayrimüslim" cemaatlere ait vakıflardır. Cumhuriyet dönemi öncesinde "gayrimüslim" Türk vatandaşlarının oluşturduğu hayır kurumları olan cemaat vakıfları, 1936 yılında düzenledikleri beyannameler ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki kütüğe tescil ve kayıtları yapılmış, böylece cemaatlere ait bu hayır kurumları vakıf olarak kabul edilmişlerdir. Aslında, cemaat vakıfları olarak kabul edilen bu kurumlar, gerçek anlamda vakıf olmayıp tek tek hayır kurumları idi ve vakıf ol-

madıklarından (çoğunun) vakfiyeleri ve mütevellî heyetleri de bulunmamaktaydı.²

Osmanlı döneminde “gayrimüslimler” ancak belli başlı amaçlarla ve padişah fermanıyla vakıf kurabiliyorlardı. Vakıf kurmaları için en temel gaye, insanlara iyilik yapmak, halkın zaruri ihtiyaçlarını karşılamak, darda kalanlara yardım etmek ve ibadethanelerinin bakımı ile muhafazasını üstlenmek gibi sebepler olmalıydı. Zira yeni bir kilise inşa etme, mevcut kiliseleri onarma veya Kitab-ı Mukaddes’in basım ve dağıtımına yönelik kurulacak olan vakıflar geçersiz sayılmaktaydı. Taşınmazlar ise tapuda ya din adamları, kilise yöneticileri ve cemaatin güvenilir insanları adına (nam-ı müstear); ya da Meryem Ana, İsa Mesih ve azizler gibi tarihsel şahsiyetler adına (nam-ı mevhum) tescil edilmekteydi. Dolayısıyla bu hayır kurumlarını ve taşınmazlarını dinî liderlerin başkanlık ettiği kendi cemaatlerine ait cismanî ve ruhanî meclisler yönetmekteydi.³ 16 Şubat 1912 tarihinde ise, Müslüman vakıflarla eşitlik sağlanması adına, geçici bir kanunla⁴ Osmanlı tabiiyetindeki şirketlere, cemiyetlere, vakıflara, hayır kurumlarına taşınmaz mallar üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi verilmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Lozan Muahednamesinin birinci kısmında yer alan “Ekalliyetlerin/Azınlıkların Himayesi” başlığı altındaki üçüncü fasıl-

² Cemaat Vakıflarının tarihi seyri ve hukuki yapılarıyla ilgili detaylı bir malumat için bk. Mustafa Alkan, “Azınlık Vakıfları (Tarihî Arka planı, Hukukî Yapısı Ve İç Analizi)”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4 (2009), 93-111; ayrıca bk. Yeşim Selda Hebib, *The New Foundations Law and the Seized Property of Minority Foundations*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2016).

³ Detaylar ve çok daha fazlası için bk. Baskan Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2018), 345-347.

⁴ “Eşhâs-ı Hükmiyenin Emval-ı Gayrimenkuleye Tasarruflarına Dair Kanun-u Muvakkat” ile birlikte vakıflar tüzel kişilik kazanmış ve mal edinmeleri mümkün kılınmıştır; fakat vakıflar, 1936 yılından sonra mal edinmeye başlamışlardır. Detaylar için bk. Suat Şimşek, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Edini mi”, *TBB Dergisi*, Sayı 88/2010.

da, Türkiye hudutlarında yaşayan “gayrimüslim” vatandaşların haklarına yönelik hükümler yer almıştır. Muahedenameye göre, bu fasılda yer alan 37 ile 45 arasındaki maddeler tamamen müktesep hakkı altındaki ekalliyetlerin, haklarının ve mal varlıklarının korunacağına yönelik hükümler içermektedir.⁵ Lozan Muahedenamesinde ekalliyet/azınlık (cemaat) vakıflarını tanıyan ve kabul eden Türkiye Cumhuriyeti, aslında gerçek anlamda vakıf olmayan bu kurumları, 1935 yılında yürürlüğe giren 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu ile vakıf haline getirmiştir. Bu kanuna istinaden, cemaat vakıfları 1936 yılından sonra mal edinmeye başlamışlardır. Ancak 1974 yılında⁶ Yargıtay, cemaat vakıflarının 1936’da verdikleri beyannameleri bir nevi vakfiye olarak değerlendirmiştir. Buna göre Yargıtay, vakfiyesinde mal edinebileceklerine dair bir hüküm olmayan cemaat vakıflarının nasıl ki mal edinmemeleri söz konusu ise, benzer şekilde 1936 Beyannamesi’nde mal edinebileceklerine dair hüküm olmayan cemaat vakıflarının da mal edinemeyeceklerini kabul etmiştir. Yargıtay’ın bu kararıyla birlikte, 1936 yılı sonrasında cemaat vakıflarının bağış, vasiyet ve satın alma yollarıyla edindikleri mallarına ait tapular iptal edilmeye başlanmıştır. Böylece bu vakıflar, 2002 yılına kadar kendi taşınmazları üzerinde herhangi bir tasarruf hakkına sahip olamamışlardır.

2002 yılında, Avrupa Birliği Uyum Paketleri kapsamında, 3.8.2002 tarihli 4771 Sayılı Kanun ile, cemaat vakıflarının vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın (dinî, hayrî, sosyal, eğitsel, sıhhî ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere) mal edinebilmeleri ve

⁵ Lozan Muahedenesi için Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinde yer alan ve Türk Tarih Kurumunun internet sayfasında erişime sunulan Türkçe-Fransızca metin esas alınmıştır. Bk. <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf> (erişim tarihi 2 Ekim 2019).

⁶ Yargıtay’ın 1974 yılında almış olduğu bu kararın Kıbrıs Harekatının yapıldığı yıla tesadüf ettiğini göz ardı etmemek gerekir.

taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilmelerine imkân sağlanmıştır. 27.02.2008 tarihinde ise “5737 Sayılı Yeni Vakıflar Kanunu” kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Cemaat vakıfları açısından kısmen sorunlu ibareler içerse de bu yeni kanunla birlikte, Cumhuriyet tarihinde ilk defa en geniş hakları elde edebilmişlerdir. Bu bağlamda cemaatler, önce 2008 yılında kanunun geçici 7’nci maddesi ile, ardından 2011’de kanuna ilave edilen geçici 11’inci madde kapsamında, 1936 yılından sonra tasarruflarından çıkan taşınmazlarını tekrar elde edebilmek (veya tapudaki maliklerin isimlerini istinsah etmek) için yasal olarak başvuruda bulunma şansını yakalamışlardır. Elbette ki her iki madde kapsamında da başvuruda bulunmanın yegâne koşulu taşınmazların çekişmesiz olarak 1936 Beyannamesi’nde kayıtlı olmalarıdır.

2. 1936 Beyannamesi ve Mardin Süryani Kadim Vakfı Başkanı Hanna Dolabani

Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne⁷ bağlı olan Cemaat Vakıfları, Cumhuriyet dönemi öncesinde “gayrimüslim” Türk vatandaşları tarafından kurulan hayır kurumlarıdır. Bugün Türkiye’de; 77 Rum, 54 Ermeni, 19 Musevi, 10 Süryani, 3 Keldani, 2 Bulgar, 1 Gürcü ve 1 Marunî olmak üzere toplam 167 adet “gayrimüslim” cemaat vakfı bulunmaktadır.⁸ Bu vakıflar arasında yer alan Mardin Süryani Kadim Vakfı da,⁹ Osmanlı Padişahı I. Abdulaziz döneminde, 1871 yılında kurulmuş-

⁷ Önceden T.C. Başbakanlık’a bağlı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte, 2018 yılından itibaren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlanmıştır.

⁸ <http://www.cemaatvakiflaritemsilcisi.com/index.php/vakiflar> (erişim tarihi 27 Ekim 2019). Listede isimleri geçen bu 167 cemaat vakfı, her dönem kendi aralarında seçtikleri bir temsilci ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün en üst kararı olan Vakıflar Meclisi’nde temsil edilmektedirler.

⁹ Vakıf, “Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı” adı altında Sicil Numarası Defter:1755 ve Sayfa:237’de kayıtlıdır.

tur.¹⁰ 13 Haziran 1935 tarihinde resmî gazetede yayımlanan mülga 2762 sayılı Vakıflar Kanununa istinaden, 1936 yılında vakıflar idaresine verilen beyannameyle birlikte, Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki kütüğe tescil ve kaydı yapılmış ve vakıf o dönemden itibaren tüzel kişilik kazanmıştır. 1936 yılında verilen o tarihî beyannameye ise, Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın müteveli heyeti başkanlığında Hanna Dolabani¹¹ yer almaktaydı. Peki, 1936 Beyannamesi tam olarak neydi? Bu beyannamenin, Türkiye Cumhuriyeti'nin otokton “gayrimüslim” toplumlarına nasıl bir yarar/zararı dokunmuştu? Hanna Dolabani'nin, Mardin Süryani Kadim Vakfı adına verdiği o tarihi beyannameye vakfın envanterinde hangi taşınmazlar ve detaylar yer almaktaydı? 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı yeni vakıflar kanunu ile birlikte mezkûr vakıf, 1936 Beyannamesi'nden ne şekilde ve ne derece istifade edebilmiştir?

1936'da yürürlüğe giren 1935 tarihli Vakıflar Kanunu, Türkiye'deki tüm vakıflardan, ellerindeki taşınmazları gösteren bir mal beyannamesi istemiştir. Muhtemelen burada amaçlanan, daha çok İslamî vakıflara ait ekonomik gelirleri denetim altına alacak birtakım düzenlemeler yapmaktır. Nitekim tüm vakıflar kendilerinden talep edilen mal beyanlarını vermişlerdi. Ancak iki yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Ata-

¹⁰ Vakfın kuruluş senedi, yani vakfiyesi için bk. Gabriyel Akyüz, *Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi*, ܡܕܝܢܬܐ ܡܕܝܢܬܐ ܡܕܝܢܬܐ ܡܕܝܢܬܐ ܡܕܝܢܬܐ (Mardin: Resim Ofset, 2001), 164-165. Vakfiyenin bir sureti Kırklar Kilisesi arşivinde yer almaktadır.

¹¹ 1936 Beyannamesi'nde künyesi “Hanna Dolapönü” şeklinde geçmektedir. Öte yandan nüfus kütüğünde, resmî vesikalarda ve Deyrulzafaran Manastırı'nda yer alan mezar taşında “Dolapönü” soy ismi yer almaktadır. Ancak bu çalışmada kelimenin Süryanice sentaksına sadık kalınarak “Dolabani” tabiri kullanılacaktır.

türk önce hastalanıp sonra da vefat edince, beyannameler de rafa kaldırılmıştı.¹²

Cumhuriyet döneminin bu ilk vakıflar kanununa istinaden, Hanna Dolabani başkanlığındaki Mardin Süryani Kadim Vakfı da 1936 yılında mal beyanında bulunmuştur. Dolabani'nin vakıf adına verdiği 1936 Beyannamesi üç sayfadan müteşekkildir. Beyannamenin ilk sayfasında vakfın muhteviyatına yönelik bir bilgilendirme, ikinci sayfasında vakfın taşınmazlarını isticar eden müstecirlerin isimleri ve ödedikleri icar bedelleri, son sayfasında ise vakfın giderleri hakkında beyanatlar yer almaktadır. Beyannamenin “2762 sayılı Vakıflar kanununun muvakkat maddesi mucibince mütevelliler veya mütevelliler tarafından verilmesi lâzım gelen beyanname” başlığı altındaki ilk sayfasında sırasıyla şu bilgilere yer verilmiştir:

1. 1936 Beyannamesi'nin birinci maddesinde, vakfın künyesi ve vakfın tasarrufunda bulunan kilise ile manastırların isimleri yer almaktadır.

Vakfın İsim ve Şöhreti: Türkiye Cumhuriyeti tebaasından Mardinde ve Suryani Kadim Cemaatinin Arbain, Mar Mihail, Mar Şimune, Mar Bitris, Mar İsyā, Mar İliye, Mar Cercis ve Benabil ve Göllü Kilselerinin ve Deyrulzafaran namile tanılmış manastırın vakıflarıdır.¹³

2. İkinci maddeye göre vakfın başkanı Rahip Hanna Dolabani'dir. Bu bağlamda vakıf, Dolabani başkanlığında ve beyannamenin son sayfasında isimleri yazılı olan mütevelliler tarafından yönetilmektedir.

¹² 1936 Beyannamesi'nin tarihsel süreci için bk. Oran, *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*, 323-327.

¹³ Mardin Süryani Kadim Vakfı, *1936 Beyannamesi*, 1.

Kimin tarafından idare kılındığı: Türkiye Cumhuriyeti tebaasından Mardinde Süryani Kadim Cemaatının yukarıda sözü geçen Kiliseleri seçme hey'eti olup baş papaz Rahip Hannanın başkanlığı altında aşağıda isim ve imzaları yazılı eşhas tarafından idare olunur.¹⁴

3. 1931 yılında Mardin vilayetinden alınan nizamnameye göre vakıf, Türkiye'deki en büyük ruhani reisleri tarafından ve vakıflara yaraşır bir şekilde gözetilmelidir.

Mütevelli veya mütevelli heyetinin yedindeki ve-sikasının tarhile mahiyeti: Teamullerimiz vecihle 1931 senesinde Mardin vilayetinin Suryani Kadim Cemaatı tarafından seçilen 7/3/931 T.ve 162 sayılı Mardin vilayeti tasdikına iktiran eden heyet nizamnamesinin 2-nci maddenin 1-nci fık. ve 4-ci M.nin mealine nazaran Türkiyede en büyük reisi ruhanisi ile vakıflara uygun bir şekilde nezaret etmek ve ettirmektir.¹⁵

4. Vakfın tasarrufunda bulunan ve birinci maddede isimleri zikredilen ibadethanelerin (kiliselerin) Mardin'in hangi mahallelerinde yer aldıkları izah edilmektedir.

İdare olunan hayratın ne gibi şeylerden ibaret olduğu ve bulunduğu mevkileri: Çabuk Mahallesiinde (Arbain Kilisesi); Kölesyan Mahallesiinde (Mar bitris Kilisesi); Şehidiye Mahallesiinde (Mar şimune Kilisesi); Necmettin Mahallesiinde (Mar Mihail Kilisesi); Mansuri Köyünde (Mar İsyia Kilisesi); Kalıtmara Köyünde (Mar Cercis Kilisesi); Kalıtma-

¹⁴ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 *Beyannamesi*, 1.

¹⁵ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 *Beyannamesi*, 1.

ra Köyüne Yakın (Deyrulzafaran); Göllü Köyünün (Kiliseleri); Benabil, Çifitlik Köylerin Kiliseleri.¹⁶

5. Bu maddede, 1912 yılında yürürlüğe giren “Eş-hâs-ı Hükmiyenin Emval-ı Gayrimenkuleye Tasarruflarına Dair Kanun-u Muvakkat” kanunu mucibince vakfın bünyesinde bulunan taşınmaz kayıtlarının hususi cetvelle arz edilmesi gerektiğinden söz edilmektedir.¹⁷

Vakfiyesi ve bu mahiyetteki vesikası tarihi ve mukayyet ve müseccel olup olmadığı:1328 tarihli eşhasi hukmiyenin tasarrufu hakkında kanuna göre vaktında verilen defter ve cedvelerde tashihi henüz icra edilmeyen gayri menkulatle kayıtları tashihi edilenlerin tarih ve numaralarını ve vaziyetli hallerini hususi cedvelle takdim edilecektir.¹⁸

6. Altıncı maddede, vakıf mütevellî heyetinin vakıf taşınmazlarına bakma yükümlülüğüne yönelik olan şartlarına atıf söz konusudur.

Bu vesikalara nazaran tevliyetin şurutu: Minel kadim urf ve adetlerimiz mucibince cari usul ve kaideler dairesinde tevellinin şuruti teamuller veçhiledir. Ve bu gayri menkul mevkufatın şekli idaresi dahi teşkil olunan mütevellî ve heyeti idare muteamullere ve adetlere müstehittir.¹⁹

7. Yedinci madde, Mardin hudutları içerisinde bulunan vakfın ne tür gelir ve gidere sahip olduğuna açıklık getirmektedir.

¹⁶ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beyannamesi, 1.

¹⁷ Nitekim beyannamenin ikinci sayfasındaki cetvelde taşınmazlara yönelik tüm detaylara yer verilmiştir.

¹⁸ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beyannamesi, 1.

¹⁹ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beyannamesi, 1.

Varidatın ve fazlanın veçhi mevkufiyet ve mahalli sarfları: Hayratın ve akaratın tamir ve termimine vergi ve resimlerine ve adeti kadime mucibince temul vecihle kiliselerin ruhani memur ve hademelerin ücret ve aylıklarına tanvirat ve mahrukat ve müteferrik masraflarına ve cemaat fukara ve öksüz ve aczenin zaruri ihtiyaçlarının teminine, ve icabında mubrem ihtiyaçlar içinde idare heyetinin göreceği lüzüm üzerine yazılan maksadlara ve şimdiye kadar daimi surette devam edilen mukannen ve umuri idareyi temin ve muhafasasına zarar olduğunda cemaatımıza mensup fukaralarının meccanen barınmalarına. İdare eylediğimiz akarar Mardin vilayeti hududi dahilindedir.²⁰

8. Beyannamenin sekizinci ve son maddesi, vakfın tasarrufunda bulunan taşınmazların cinslerini ve toplam adetlerini gösteren bir tablo içermektedir. Tablonun altında ise kayda değer bir açıklama yer almaktadır.

	Hane	Dükkan	Dink	Furun	Sulu	Susuz Tarla	Değirmen
Mardinde	19	56	4	1		2	
Benabilde	1	00	0	0	9	6	
Kalıtımarada	1	00	1(harap)		2	3	1 (seyil)
Göllüde	0				1		
Mansuride			1(harap)				
Bükkeyrede	17				Bütürn Köy		1
Acı Hallede					0	26	
Zeytunatta					0	6	
(Toplam)	31	56	6	1	11	44	2

²⁰ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beynamesi, 1.

İdare edilen akaratı ne gibi şeylerden ibaret olduğu ve bulunduğu mevkileri: Adedi emlak: 150 Yalınız yüz elli adet muhtelif emlak parçasıdır. Kış mevsimi ve meşguliyetleri dolayısıyla bazı kaza ve köylerimizdeki vakıfların listeleri kanun ahkâmının gösterdiği müddete kadar yetişemediğinden sonradan takdim edilecek bilumum evkafkarımız tapu kayıtları meyanında arz edilecektir.²¹

Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın tasarrufunda bulunan kiliseler, manastırlar ve mezarlıklar yukarıdaki tabloya dâhil değildir. Nitekim vakfa ait olan kiliseler isimleriyle birlikte 1. ve 4. maddelerde zikredilmişlerdir ki, o dönem her kilise ayrı bir vakıf olarak kabul edilmekteydi. Tabloya bakıldığında, beyan edilen rakamların toplamında ufak bir tutarsızlığın olduğu da göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, 8. maddenin son kısmına düşülen izahat son derece önemlidir; bu izahata göre, vakfa ait taşınmazların tamamı bu listeye dâhil edilememiştir. Vakıf açısından, tablodaki en can alıcı bilgi şüphesiz Bükkeyre (günümüz adı: Ovacık) Köyü'dür. Zira 1936 Beyannamesi'ne göre Bükkeyre Köyü'ndeki sulu tarlaların tamamı, 1 değirmen ve 17 hane Mardin Süryani Kadim Vakfı'na aitti. Bunun yanı sıra, Acı Halle Köyü'nde yer alan 26 susuz tarla ile Zeytunat (günümüz adı: Zeytinli) Köyü'ndeki 6 susuz tarla da vakfın tasarrufunda bulunmaktaydı. Beynamedeki dikkat çekici diğer beyanat ise Mansuri (günümüz adı: Yalınköy) Köyü'ndeki Mar İsyâ Kilisesidir. Bükkeyre Köyü'nden ve Mar İsyâ Kilisesi'nden ilerleyen sayfalarda ayrıca bahsedilecektir.

1936 Beyannamesi'nin ikinci sayfasında Mardin Süryani Kadim Vakfı'na tabi olan kilise vakıflarına dair detaylar yer almaktadır. Mevcut taşınmazların mevkileri, cinsleri, müstecirlerin ad ve soyadları, hangi taşınmazı

²¹ Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beyannamesi, 1.

hangi müstecirin isticar ettiği ve o yıl tahakkuk eden ile tahsil edilen icar bedellerine yer verilmektedir. Söz konusu kiliselerin vakıfları ve detayları aşağıdaki gibidir:

(Arbain kilisesi vakıfları)				
Tahakkuku	Tahsili	Mevki'i	Müsteciri Adı	Cinsi
15	13	Çabuk M.de	İbrahim Hamre	Ev
0	0	Çabuk M.de	Selim Hanaşe	Ev
52	52	Çabuk M.de	Selim Genç	Ev
10	7	Çabuk M.de	Şemme ve Hazno	Ev
36	24	Çabuk M.de	Cercis Tappo	Ev
		Çabuk M.de	Cercis Tappo	Dükkan
0	0	Çabuk M.de	Kilise çiracısı Hanno	Ev
20	20	Çabuk 1.cadde	Hüseyin haci temir	Dükkan
133	116	YEKÜN		

28	28	Şeyullah M.de	Rizkallah Mansur	Ev
0	0	Şeyullah M.de	Kilise Papazı	Ev
39	39	Şeyullah M.de	Ahmet Siras	Dink
10	10	Şeyullah M.de	Asiye ve Şaho	Ev
36	36	Şeyullah M.de	İlyas Mansur	Ev
10	0	Şeyullah M.de	Şehte Taceddin	Ev
12	5,15	Şeyullah M.de	Mendilkanlı Nazo	Ev
268	234,15	YEKÜN		

65	65	Birinci Cadde	Yakup Tappo	Dükkan
23	21	Birinci Cadde	Abdi Devle	Dükkan
18	4	Birinci Cadde	Habib Haddat	Dükkan
18	18	Birinci Cadde	Kerim Abdo	Dükkan
18	18	Şeyullah M.de	Naum Rahiphallo	Dükkan
5	5	Şeyullah M.de	Marangoz Derviş	Dükkan
18	18	Şeyullah M.de	Marangoz Derviş	Dükkan
17,5	17,5	Şeyullah M.de	Mahmut og. Sabri	Dükkan

30	27,8	İnek Çarşısı	Yasin Pelço	Dükkan
25	25	İnek Çarşısı	Berber Sait Zinih	Dükkan
505,5	453,45	YEKÜN		

200	143,75	Cami'i Kebir Mah.	Süleyman Şamli ve Ortakları Boştur	Dükkan
0	0			Dükkan
9	9	Cami'i Kebir Mah.	Yemenici Memet	Dükkan
5	5	Cami'i Kebir Mah.	Efram Magzel (3 aylık)	Dükkan
12	12	Cami'i Kebir Mah.	Berber Nezir (6 aylık)	Dükkan
2,1	1,05	Cami'i Kebir Mah.	Eskici Fethi	Dükkan
6,86	2,1	Cami'i Kebir Mah.	Seyit Hasan	Dükkan
12,5	9,5	Cami'i Kebir Mah.	Hüseyin gelmedi	Dükkan
10	8,05	Cami'i Kebir Mah.	Terzi Fazıl	Dükkan
762,96	643,9	YEKÜN		

7	5,58	Necmettin Mah.	Hanna Betlisli	Dükkan
3	0	Necmettin Mah.	Kerim tavşan (5 aylığı)	Dükkan
37	37	Necmettin Mah.	Şefik rahiphallo	Ev
50	45	Medrese Mah.	Berber abdulgani	Dükkan
10	6	Tekye Mah.	Nazo Şammo	Ev
0	0	Tekye Mah.	Nazo Şammo	Dükkan
10	0	Latifiye Mah.	Amsih dolabani	Dükkan
879,96	737,48	YEKÜN		

(Marbitris vakfı)				
0	0	Kolesyan Mah.	Boştur	Dükkan
0	0	Kolesyan Mah.	Boştur	Dükkan
5	58	Savurkapı Mah.	Kassap Şiho Bardakçı	Hane
(Mar İsyı Vakfı)				
20	0	Çabuk M.de	Memet Veli	Dükkan

2	2	Çabuk M.de	İlyas İkrimo	Dükkan
959,96	797,48	YEKÜN		

0	0	Marisyanın mansuri köyünde (yıkıktır)	Dink
---	---	---------------------------------------	------

(Marmihail vakfı)				
28	28	Necmettin Mah.	Numan Zani	Ev
45	35	Necmettin Mah.	Nanna İbrahim, keşiş	Ev
4	4	Necmettin Mah.	İbrahim Koçhisarlı	Dükkan
7	7	Necmettin Mah.	Kerim Aho	Dükkan
6	0	Necmettin Mah.	Kerim Aho	Dükkan
1049,96	871,48	YEKÜN		

9	0	Necmettin Mah.	Topal Şiho	Ev
10	3,5	Necmettin Mah.	Melko Fitfit	Ev
Meccanen aynı hanede kilise kiracısı				
15	15	Necmettin Mah.	Hanna Fitfit	Dink
0	0	Necmettin Mah.	(Boştur)	Dink
0	0	Necmettin Mah.	(Boştur)	Dükkan
0	0	Necmettin Mah.	(Boştur)	Dükkan
0	0	Necmettin Mah.	(Boştur)	Dükkan
1083,96	889,98	YEKÜN		

38	33	Bedulcedid Mah.	Kazza Abdulrez-zak	Ev
2	2	Bedulcedid Mah.	Hanna Hantoş	Dükkan
20	14,15	Bedulcedid Mah.	Selim Belde	Dink
0	0	Bedulcedid Mah.	(Boştur)	Dink
0	0	Bedulcedid Mah.	(Boştur)	Dükkan
0	0	Bedulcedid Mah.	(Boştur)	Dükkan
3	3	Bedulcedid Mah.	Sadi	Dükkan
1146,96	942,13	YEKÜN		
(Marmihail kilisesi vakfı mabadi)				

0	0	Camii Kebir M.de	(Boştur)	Dükkan
0	0	Camii Kebir M.de	(Boştur)	Dükkan
9	9	Camii Kebir M.de	yemenici M. arif	Dükkan
13	13	Harici Sürde	Yasin Aga	Tarla
1168,96	964,13	YEKÜN		

(Marşimune nin vakfı)				
50	50	Şehidiye Mahal-lesinde	Selim Bahe	Ev
0	0	Şehidiye Mahal-lesinde	(Boştur)	EvveTarla
12	12	Tekye Mahalle-sinde	Bahde Mecnune	Dükkan
12	12	Tekye Mahalle-sinde	Selim Magzelci	Dükkan
3	3	Tekye Mahalle-sinde	Savmiyel Koç	Dükkan
20	20	Tekye Mahalle-sinde	Davut ve Memet	Dükkan
8,5	8,5	Camiikebir Mahallesinde	Hamdi Haki	Dükkan
10	10	Necmettin Mahallesinde	Sait Mahoti	Dükkan
1284,46	1079,63	YEKÜN		

(Deyrulzafaran manasteri şehir dahilindeki vakıfları)				
103	70	Çapuk Mahalle-sinde	Fekto Kevkep	Ev
35	35	Şeyullah Mahal-lesinde	Gurslu Ahmet	Dükkan
15	10	Şeyullah Mahal-lesinde	Nasri hubeyiz-deyir	Dükkan
25	6	Şeyullah Mahal-lesinde	İlyas ve İbrahim Gevriye	Dükkan
23	16	Tekye Mahalle-sinde	Berber abde acen	Dükkan
30	0	Tekye Mahalle-sinde	Bakkal huseyin	Dükkan
65,96	65,96	Tekye Mahalle-sinde	Şehmus H.hamza	Dükkan
65	50,1	Camiikebir Mahallesinde	Hamit Şahin	Ev
7	6,45	Camiikebir Mahallesinde	Fettoh şilazi	Dükkan
6	6	Camiikebir Ma-	Melko kato	Dükkan

70	70	hallesinde Bükkeyre Köyü (Tamamen) Aci helle köyün- de (26 parça) Zeytunatta (6 parça) Bükkeyre Kö- yündeki seyil		Susuz Tarla Susuz Tarla Susuz Tarla Değirmen
30	30			
1759,42	1445,14	YEKÜN		

(Benbil köyündeki deyrulzafaranın ve kilisenin vakıfları)				
50	50	Karmul emir	Muhtar Yusuf	Sulu Tarla
20	20	Karmul emir (yukarı)	Yusuf Çino	Sulu Tarla
32,5	32,5	vadi kiryakis (seydune)	Melko karko	Sulu Tarla
0	0	vadi kiryakis	Papaz amsih	Sulu Tarla
40	40	Rasulbeyder	Ferhan melo	Sulu Tarla
27,5	27,5	vadi kiryakis	Ruzko zarzir (cedide)	Sulu Tarla
5	5	ayin elfukaniye	Hanna biro	Sulu Tarla
15	15	Ayin elsalip	Şeme oğlu ş.me	Sulu Tarla
30	30	Nahrasedeki	Abo isiko	Sulu Tarla
1979,42	1665,14	YEKÜN		

Benabil köyünde hisseli olup bu sene varidat getirmeyen üç bağ ve 3 susuz tarlanın adları: kermulmatran, kilise arkasında arzulcedide, arznu-bare, garz eldeyir, eltebit. Kalıtmara köyündeki papazın idaresine verilen iki parça sulu ve üç parça susuz tarla. Göllüde yine kilise tarlası papazın idaresinde bir kıta susuz tarla.

1979,42	1665,14	UMUMİ YEKÜN
---------	---------	-------------

Beyannamenin üçüncü sayfasında ise vakfın giderlerine yer verilmiştir. Bu giderler arasında; vakfa tabi olan kilise ruhbanlarının zarurî masrafları ve maaşları, kiliselerde görevli olan hademe ve bekçilerin masrafları, fakir ve fukaralara yapılan nakdî yardımlar, gayrimenkuller üzerinde yapılan tadilat giderleri, resmî makamlara yapılan bilumum masraflar ve devlete ödenen vergiler yer almaktadır.

	Lira Kuruş
Bilumum evkafın tamir ve yeniden fenni şekilde bina masrafı	1204,83
Vergi ve belediye resimlerine	500
Davalara masarifat ve ücreti vekil	34,2
Mar isye kilisesi bekçisine	11,24
Benabil köyündeki evkafın tahsilat ücreti	11
Kıtabet ve tahsildarlığa ve kırtasya	150
YEKÜN	1911,27
Patrikhane başpapazı ve müstahdemlerine ve zaruri ihtiyaçlarına	300
Arbain Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	300
Mar Şimune Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	150
Mar Mihail Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	150
Mar Bitris Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	100
Kalitmara Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	100
Göllü Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	100
Benabil Kilisesinin papaz ve hademe ve fıkara ve zaruri masraflarına	100
Deyrulzafaran Manasterindeki ruhban, öksüz ve acze ve zaruri ihtiyaçlarına	400
YEKÜN	3611,27

Maaşat Beyanı

Patrikhane Başpapazı yani Vakfın umumi naziri mütevellî ücreti	300
Çapuk Mahallesinde (arbain) Kırklar Kilisesinin bilcumle çalışanlarına ve masarifati umumiyeleri	300
Şehidiye Mahallesindeki Mar şimune Kilisesinin kezalik cümle çalışanlarına ve masarifi zaruriyetlerine	150
Necmettin Sur haricindeki Mar Mihail Kilisesi hademe ve papaz ve sair masraflarına	150
Kölesyan mahallesinde kain Mar Bitris Kilisesinin hademeleri maaşatına ve levazimatına	100
Kalitmara karyasındaki Mar Cercis Kilisesinin kezalik çalışan hademelerine ve levazımı zaruriyetine	100
Göllü Köyündeki Tedaris Kilisesinin hademelerine ve hademelerin ve papazın levazimatına	100
Benabil Köyündeki Mar Kıryakos Kilisesinin hademe ve papaz ve saire masraflarına	100
Kalitmara Köyü civarında ve meşhur Deyrulzafaran Manastırının hademeleri, müstahdemileri ve mensubleri ve burada barınan fukara ve sakinleri ve ruhbanına ve zaruru masraflarına	400
YEKÜN	1700

12/3/1936 tarihli ve “C. Alkan” kâtipliğindeki beyannamenin son kısmında, Hanna Dolabani'nin resmi mühür ve imzası altında, beyannamenin içeriğine dair şu muhtasar malumata yer verilmiştir:

935 Senesinde varidat getiren yalnız (150) parça olarak idare eylediğim Mardin Türk süryani kadim kiliseleri vakfın elimdeki vesikalara göre mahiyetile sureti idaresi ve şurutu ve akarattının adedile mevki ve numaraları ve senede getirmekte olduğu kiralari miktarı ve Hayratının ismile Bulunduğu mevkiini ve Hadamesine ve saireye muhassas aylıkların senelikleri ve muayyenat; müteferrika, Vergi tamirat ve masarifi sairenin kezalik senelik mikdarları yukarıda hariç bir şey kalmamak üzere tamamen ve müfredatile gösterilmiş olduğundan

bu beyannameyi tarafından tanzim ederek MAR-DİN Evkaf idaresine verdim.

Yukarıdaki malumatın hemen altında “Mardin Türk Süryani kadim bilim um kilise ve deyrulzafaran manastırının hey’eti idare ve mütevellisi” başlığı ile “Rahip Hanna Dolapönü Mütevellisi”ne bağlı vakıf heyetinin diğer üyeleri yer almaktadır. Buna göre, Mardin Süryani Kadim Vakfı’nın 1936 Beyannamesi’ndeki yönetim kurulu heyeti şu isimlerden oluşmaktadır: Yusuf Devle, Mansur Keno, A.lahat Betlisli, A.lahat Kede, Sait Koçhisarlı, Sait Müneyirci, Yusuf Amun, A.kerim Yusuf, Abdunnur Aydın, İlyas Ammo ve Eliye Cırcis Kıryo.

3. Hanna Dolabani ve Müteveli Heyetinin 1936 Beyannamesi Sonrası Faaliyetleri

1936 yılında taşınmazlar beyan edildikten sonra Hanna Dolabani ve müteveli heyetinin işleri pek de kolay olmayacaktır. Beynamede her bir kilise (mecburen) ayrı bir vakıf olarak isimlendirilmişti. Üstelik, Osmanlı dönemindeki tapu kayıtlarında yer alan taşınmazların neredeyse tamamı patrik ve metropolitlerin adlarına kayıtlıydı. Vakıf merkezinde, yani Kırklar Kilisesi’nin arşiv kayıtlarında yer alan (ve aşağıda isim ile tarihleri verilen) mahkeme tutanaklarına göre, 1936 Beyannamesi’nde bulunan taşınmazlardan 108 âdeti ile 9 tane kilise 1936 yılından sonra hazineye devredilmişti. Sebebi ise tapu maliklerinin (patrik, metropolit vs.) vefat etmeleri ve arkalarında varis bırakmamalarıydı.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Süryani Patrikhanesinin devletten almış olduğu Nizamnamenin²² 33.

²² 18 Mart 1330 (miladî 1914) tarihli Süryani Patrikliğinin Nizamnamesi, Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı’nın Kırklar Kilisesi arşivinde yer almaktadır. Nizamnamenin tam metni ve Süryanilerin dinî imtiyazları için bk. Mustafa Emil Elöve, “Türkiye’de Din

maddesine²³ göre; patrik, piskopos ve metropolitlerin vefatları durumunda, kendi şahsî eşyaları dışında adlarına kayıtlı olan tüm (vakıf) taşınmazları patrikhaneye intikal etmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise medenî kanun ile birlikte, herhangi bir kilise ruhbanının vefatı durumunda, adına kayıtlı olan taşınmazlar veraset yoluyla birinci veya ikinci dereceden akrabalarına, hiçbir hısımlık akrabası yoksa da devlet hazinesine intikal etmektedir. Dolayısıyla, vefat eden patrik ve metropolitler, aralarında bir varis bırakmadıklarından, adlarına kayıtlı olan tüm taşınmazlar 1936 sonrasında hazineye devredilmiştir. Bunun üzerine, hazineye devredilen 108 taşınmaz ve 9 kilise hakkında, vakfın yeni mütevellî heyeti başkanı Habib Gülseven²⁴ tarafından 1938 yılında Hazineye karşı dava açılmıştır. Üç yıl sonra, Mardin Asliye Hukuk Hâkimliği, 23.9.1941 tarih, 63 esas ve 403 no.lu kararında vakfı kısmen haklı görerek, 9 tane kilisenin cemaat namına tescil edilmesine karar kılmıştır. Mah-

İmtiyazları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XI, no. I (1954): 184-280. Ayrıca Süryani Kadim Kilisesi Patrikhanesinin Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki idarî statüsüne ve patrikhaneyi nizamnameye almaya götüren tarihî sürecin arka planı için bk. İbrahim Özcoşar, “OSMANLI TAŞRASINDA BİR PATRİKLİK: YAKUBÎ SÜRYANİ PATRİKLİĞİ,” *Avrasya İncelemeleri Dergisi* VII, no. 2 (2018): 154-81.

²³ Elöve, “Türkiye’de Din İmtiyazları”, 253.

²⁴ Habib Gülseven’in ismi 1936 Beyannamesi’nde yer almamaktadır. O, ilerleyen süreçlerde Hanna Dolabani’nin yerine vakıf başkanı olacaktır. Dolabani, kaleme aldığı hatıratlarında aktarmış olduğu bilgilere göre, 15 Nisan 1935 tarihinde, Vakıflar Müdürü kendisinden vakfa ait gelir-gider defterlerini, kira kontratlarını, makbuzları ve kasadaki defterleri talep etmiştir. İstenilen belgeler Vakıflar Müdürlüğü’ne ibraz edilmiş fakat ertesi günü (16 Nisan) *Ulus* Gazetesinde Hanna Dolabani’nin vakıf başkanlığından alındığına dair bir karar haberi çıkmıştır. Bunun üzerine Dolabani, 05 Mayıs 1935 tarihinde bu karar ile ilgili Vakıflar Müdürlüğü’ne itiraz dilekçesi verecek, ardından 10 Ağustos 1935’te Habib Gülseven ile birlikte Vakıflar Müdürlüğü’nde yapılacak olan imtihana tabi tutulacaktır. 13 Ağustos’ta açıklanan sonuçlara göre imtihanı Habib Gülseven kazanmıştır. Dolabani tarafından verilen bilgiler bunlarla sınırlı olduğu için, daha sonra neler yaşandığı tam olarak bilinmemektedir. Zira 1936’da vakıf başkanının Hanna Dolabani olduğu görülmektedir. Detaylar hakkında bk. Hanna Dolabani, *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni’nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, Türkçe Çev. Zeki Demir, (İstanbul: Anadolu Ofset, 2019), 157-159.

keme, geriye kalan 108 taşınmazın da öteden beri vergilerinin ödeniyor olduğu gerekçesiyle, menfaatlerinin Mardin'deki Süryani Kadim Cemaati fukarasına sarf edilmek ve tamamının 9 tane kiliseye bağlanmak üzere, vakıf olarak tapuca tescil edilmelerini karara bağlamıştır. Ancak Hazine avukatı bu karara itiraz ederek davayı temyize götürecektir. Temyiz Mahkemesi Birinci Hukuk Dairesinin 23.12.1943 tarih, 1878 esas ve 240 no.lu kararı, hazinenin itiraz dilekçesini haklı görmektedir. Bu karara göre, daha evvel Süryani Kadim cemaati namına tescil edilen 108 adet taşınmaz hakkındaki kararın bozulmasına yönelik ikinci bir karar çıkmaktadır. Vakıf mütevellisi Habib Gülseven, temyiz mahkemesinin bu yeni kararı üzerine tekrar mahkemeye başvurmuştur. En nihayetinde, Mardin Asliye Hukuk Hâkimliğinin 20.4.1944 tarihli 944 esas ve 161 no.lu nihai kararı, 108 parça taşınmazın Mardin Süryani Kadim Cemaati adına tescil edilmesine yönelik olacaktır.

Yukarıdaki anlatımdan da anlaşıldığı gibi, 1936 Beyanamesi sonrasında, Mardin Süryani Kadim Vakfı'na ait taşınmazların tamamı hazineye devredilmiştir, bir başka ifadeyle taşınmazlar haksız bir eylemle vakfın elinden alınmıştır. Bunun üzerine vakıf müteveli heyeti 1938 ile 1944 yılları arasında, 7 yıl boyunca bu taşınmazların hukuki mücadelesini vermiştir. Hanna Dolabani ile başlayan ve daha sonra Habib Gülseven riyasetinde devam eden bu mücadele o dönem verilmemiş olsaydı, Mardin Süryani Kadim Vakfı'na ait 108 taşınmaz ile 9 kilise hazineye tahsis edilmiş ve yüksek bir ihtimalle sonradan da üçüncü şahıslara satılmış olacaktı. Nitekim vakfın 1936 Beyanamesi'nde kayıtlı olup, sonraki dönemlerde (muhtemelen) hukuki mücadelesi verilemediğinden hazine adına tescil edilen önemli taşınmazların olduğu görülmektedir. Bunlar; Bükkeyre, Acı Halle ve Zeytunat Köyleridir. Örneğin Bükkeyre Köyü'ndeki ta-

şınmazların tamamı, öteden beri Süryani Ortodoks Patrikhanesi bünyesindeki Mıtran (Metropolit) Elyas Hellule adına kayıtlı olduğu bilinmektedir. Söz konusu metropolit, Osmanlı döneminde Deyrulzafaran Manastırı'nda görevliyken, daha sonra patrikhane²⁵ tarafından Kudüs'e tayin edilmiştir. Mıtran Elyas Hellule'nin Kudüs'e gitmesi ve akabinde orada vefat etmesiyle birlikte, Türkiye'de mütegayyip olarak kayıtlara geçmiştir. Böylece Elyas Hellule adına kayıtlı olan Bükkeyre Köyü'nün tüm taşınmazları, metropolitin mütegayyipliğinden metruken 23.12.1938 tarihinde önce Maliye Hazinesi adına kaydedilmiş, ardından satışları yapılarak üçüncü şahıslara devredilmiştir. Böylece anlaşılıyor ki, aslında Mardin Süryani Kadim Vakfı'na ait olan bazı taşınmazlar, yaşanan bu hukukî sürecin neticesinde vakfın elinden çıkmıştır. Benzer durum Zeytunat ve Acı Halle Köyleri için de geçerli olmuştur. Bu bağlamda vakıf, 1936 Beyanname-si'nde kayıtları bulunan bu köylerdeki taşınmazların tamamını o dönem kaybetmiştir. Bu köylerdeki taşınmazlara ilaveten, 1936 Beyanname-si'ne göre aslında vakfa ait olan, ama sonradan vakfın elinden çıkan çok önemli başka bir taşınmazı daha bulunmaktadır: Mansuri Köyü'ndeki Mar İsyā Kilisesi. Nitekim bu kilisenin tapusu 1965 yılında cami olarak tescil edilmiştir. Yapı, o tarihten bugüne kadar cami olarak kullanılmıştır.²⁶

²⁵ Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nin Patrikhanesi fiili olarak 1933'e kadar Deyrulzafaran Manastırı'nda bulunmaktaydı. Patrik İlyas Şakir'in halefi olarak 1933 yılında patriklik makamına atanan Afrem Barsawm, bölgedeki sosyo-politik zorluklar nedeniyle patriklik kürsüsünü Mardin'den Humus'a taşımaktadır. Mardin Süryanileri patrikhanenin taşınmasına tepki vererek bir hareket başlatırlar ve Patrik Afrem Barsawm'a meydan okuyup Hanna Dolabani'yi karşıt patrik atama teşebbüsünde bulunurlar. Ancak Dolabani bu hareketi durdurur ve olası bir karşıt patrik seçimi ile ilgili tüm söylentileri kınayarak, Süryani Kilisesi'nde yeni bir bölünmenin yaşanmasına engel olur. Detaylar için bk. Kiraz, "Philoxenos Yuhanon Dolabani", 130.

²⁶ Hanna Dolabani, hatıratlarında, Mar İsyā Kilisesi'nde 02 Haziran 1935 ve 10 Haziran 1948 tarihlerinde kendisi tarafından, 07 Haziran 1951 tarihinde ise Papaz Davut tarafından bir pazar ayını icra edildiğini dile

Hanna Dolabani, 1936 Beyannamesi'nde isimleri geçmeyen daha başka taşınmazlarla, özellikle kilise ve manastırlarla da ilgilenmiştir. Bunlar arasında ön plana çıkanlar, Nusaybin'deki Mor Yakup Manastırı, Nusaybin İzla Dağı'ndaki Mor Evgin Manastırı ve Nusaybin *Kanak* (Kınnık) Köyü kilisesidir. Dolabani ve heyeti, uzun yıllardır verdikleri mücadeleler sonrasında, 1950 yılından itibaren açtıkları mahkemeler sayesinde her üç ibadet merkezinin de tapularını Mardin Süryani Kadim Vakfı'na tescil ettirmişlerdir.²⁷ Nitekim Dolabani, 1929-1955 yılları arasında, vakıf taşınmazları adına Nusaybin'de yürütmüş oldukları bu faaliyetleri kendi hatıratlarında da sürekli dile getirmiştir.²⁸

4. 5737 Sayılı Yeni Vakıflar Kanunu Kapsamında Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın Yaptığı Müracaatlar

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı kanunun geçici 7. ve geçici 11. maddelerinden istifade etmek isteyen Mardin Süryani Kadim Vakfı, 1936 Beyannamesi'nde kayıtlı olan ve bugün vakfın tasarrufunda bulunmayan taşınmazları için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gerekli müracaatlarını yapmıştır. Ancak 1936 yılından önceki ve sonraki süreçlerde tapuda vakıf adına tescil edilen taşın-

getirmektedir. Ayrıca o, 24 Şubat 1950 tarihinde, Mansuriye'deki Müslümanların Mar İsyas Kilisesi'ne girerek içinde bir nikah töreni kıldıklarını aktarmaktadır. Bunun üzerine Dolabani, köy halkını şikâyet etmek üzere, Mardin Jandarma Komutanlığına ve İl Emniyet Müdürlüğü'ne müracaat etmiştir. Detaylar için bk. Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*, 221, 252, 238.

²⁷ Mor Yakup Manastırı, Mor Evgin Manastırı ve *Kanak* Köyü kilisesinin 1951 yılında vakıf adına tescil edilmiş tapuları vakfın Kırklar Kilisesi arşivinde yer almaktadır.

²⁸ Dolabani, *Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*; Dolabani'nin Nusaybin'deki vakıf taşınmazları adına gerek resmî kurumlarda gerek siyasî liderler ve askerî komutanlarla ve gerekse yöre halkının ileri gelenleriyle, 1929-1955 yılları arasında yürütmüş olduğu faaliyet ve mücadeleler için kitabın özellikle 107, 124, 125, 162, 243, 244, 247, 250 ve 251. sayfalarına bakınız.

mazların tamamen farklı isimler adına kayıtlı oldukları fark edilmiştir (bk. Ekler, Tablo-1). Bu bağlamda, ilk olarak 2009 yılında 7. madde kapsamında vakıf tarafından yapılan müracaatlarda, önce 57 adet²⁹ ardından 42 adet³⁰ taşınmazın isim tashihi yapılarak tamamı tek bir isim³¹ adı altında vakfa tescil edilmiştir. Dahası, vakfın tasarrufunda bulunup da uzun bir dönem sivil şahısların adına kayıtlı kalan 21 adet taşınmaz da (aralarında hisseli olanlara birlikte) varisleri tarafından vakfa hibe edilmiştir (bunlar, Tablo-1'de yer almamaktadır). 2011 yılına gelindiğinde ise vakıf, 11. madde kapsamında, aralarında Bükkeyre, Acı Halle, Zeytunat Köyleri ve Mar İsyia Kilisesi'nin de bulunduğu 11 adet taşınmazın tapu tescili ya da kanun kapsamında üçüncü şahıslara devredilen köylerdeki taşınmazların rayiç değerlerinin ödenmesi adına gerekli müracaatlarını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yapmıştır. Ancak 11. madde kapsamında yapılan başvuruda vakıf adına sadece 1 adet taşınmaz tescil edilebilmiştir. Zira, bu başvuruda, Bükkeyre, Acı Halle, Zeytunat Köyleri ve Mar İsyia Kilisesi'nin müracaatları genel müdürlük tarafından reddedilmiştir. Son olarak, 2017 yılında vakıflar kanununa eklenen geçici 12. madde kapsamında 4 adet taşınmaz daha vakıf adına tescil edilmiştir. Böylece 2009-2017 yılları arasında yapılan müracaatlarda, toplam 125 adet taşınmaz tek bir unvan altında "Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı" adına tescil edilmiş bulunmaktadır.

2009 yılından sonra vakıf adına yapılan müracaatlarda olumlu sonuçlar alınmasının şüphesiz birçok nedeni vardır; ama Hanna Dolabani ve o dönemin mütevelli

²⁹ Tapu malik hanelerinde Süryani ibaresi geçen taşınmazlar.

³⁰ Tapu malik hanelerinde Süryani ibaresi geçmeyip tamamen din adamları adına kayıtlı olan taşınmazlar.

³¹ Vakfın bütün bu taşınmazları "Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı" adı altında tashih ve tescil edilmişlerdir.

heyeti de bu bağlamda unutulmamalıdır. Öncelikle, 1936 yılından itibaren vakıf merkezinde muntazam olarak arşivlenen resmî vesikalar, tapu ve kadastro tutanakları, kira kontratları, vergi makbuzları ve daha nice belgeler, 2009 yılı sonrasında yapılan müracaatlarda vakfın elini hukukî açıdan çok güçlendirmiştir. Elbette ki bu zorlu süreçte yapılan çalışmalarda çok önemli bir parantezi de başta Hanna Dolabani'nin yeğeni olan Münir Gencoğlu olmak üzere, İliye Kırılmaz başkanlığındaki vakıf yönetimine, Kırklar Kilisesi ruhanisi Horiepiskopos Gabriyel Akyüz'e ve hukukî işlemleri takip eden Av. Haluk Eldem Beyefendi ile ekibine açmak gerekir. Onlar, kurumsal bir ekip olarak yürüttükleri bu hukuk mücadelesinde, Hanna Dolabani ve dönemin vakıf heyeti tarafından kendilerine emanet bırakılan vakıf taşınmazlarına sahip çıkarak, onları bir sonraki kuşaklara aktarabilme başarısını elde etmişlerdir. Elbette tüm bu gelişmeler, "gayrimüslim" cemaat vakıflarının önündeki engellerin kaldırılması yönünde 2008 yılında yürürlüğe giren "5737 Sayılı Yeni Vakıflar Kanunu" kapsamında ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kontrolünde sonuçlandığı unutulmamalıdır.

Sonsöz

Türkiye'de cemaat vakıflarının önemli bir parçası olan Mardin Süryani Kadim Vakfı, tıpkı diğer vakıflar gibi, 1936 Beyannamesi sürecinde ve sonrasında ciddi sıkıntılar yaşamıştır. O süreçte vakfın başkanı olan Hanna Dolabani, vakıf heyetiyle birlikte zorlu bir hukuk mücadelesi vermiştir. Bu olgu, bir yanda onun vakıf konusundaki hassasiyetini öne çıkarmakta, öte yanda ise arşiv ve belge konusundaki hassasiyetini gözler önüne sermektedir. Nitekim o, bütün hukukî mücadelesi sırasında kanunlara ve hukuka riayet konusunda örnek bir şahsiyet olmuştur. Neticede, bütün bir hukukî sürecin sonunda

vakfa ait 108 taşınmaz ile 9 kilise yeniden vakfa ve dolayısıyla Süryani Kadim cemaatine kazandırılmıştır.

Hanna Dolabani'nin örnek vakıf misyonunu yaşatmak ve bir zamanlar başkanlığını yaptığı Mardin Süryani Kadim Vakfı'nı daha ileri bir seviyeye taşımak, bugünkü vakıf heyetinin sorumlulukları arasındadır. Anlaşıldığı kadarıyla mevcut vakıf heyeti bu bilince sahiptir. Zira bu vakıf, hâli hazırda Türkiye'de örnek gösterilecek cemaat vakıflarından biridir. Bu durumda heyet, adı "Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı" olarak güncellenen vakfı daha da bir kurumsal hale taşımak için ciddi bir gayret sarf edeceği şüphesizdir. Söz gelimi, vakıf kurumuna ve eğitime son derece önem veren Hanna Dolabani'nin aziz hatıratını yaşatmak adına vakıf çatısı altında oluşturulabilecek bir "Hanna Dolabani Vakıf veya Eğitim Fonu" vakfın vizyonunu tamamen üst seviyelere taşıyacaktır. Nitekim, bu fon sayesinde vakfın faaliyetleri daha da geliştirilebilir; örneğin vakıf taşınmazları ile ilgili yapılacak çalışmaların yanı sıra, uluslararası sempozyumlar, konferanslar ve çalıştaylar düzenlenebilir, akademik yayınlar yapılabilir, başta Hanna Dolabani'nin eserleri olmak üzere önemli bir takım Süryanice kitaplar Türkçeye kazandırılabilir ve en önemlisi de başarılı öğrencilere burs imkânı sağlanabilir. Öyle ki, bu fon sayesinde eğitimini tamamlayacak olan başarılı öğrencilerin ileride hem Mardin Süryani Kadim Vakfı'na hem Hanna Dolabani'nin değerlerine ve özellikle de Süryani literatürü ile bilim dünyasına sunacakları katkıları göz ardı etmemek gerekir.

Kaynakça

Akyüz, Gabriyel. *Osmanlı Devletinde Süryani Kilise-Si*, ܟܝܠܝܫܝܐ ܟܝܠܝܫܝܐ ܟܝܠܝܫܝܐ ܟܝܠܝܫܝܐ ܟܝܠܝܫܝܐ. Mardin: Resim Ofset, 2001.

Alkan, Mustafa. "Azınlık Vakıfları (Tarihî Arkapları, Hukukî Yapısı Ve İç Analizi)". Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 2009.

Atalay, Talip. "Yuhanna Dolabani". *Süryaniler ve Süryanilik*. Ed. A. Taşğın, E. Tanrıverdi, C. Seyfeli, IV:235-251. İstanbul: Orient Yayınları, 2005.

Dolabani, Hanna. *Mardin Metropolit Mor Filüksinos Hanna Dölebeni'nin Yaşam Öyküsü ve Günlüğü*. Türkçe çev. Zeki Demir. İstanbul: İSOM Yayınları, 2019.

Durak, Nihat. *Süryani Kadim Metropolit Hanna Dolapönü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.

Elöve, Mustafa Emil. "Türkiye'de Din İmtiyazları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XI*, no. I, 1954.

Hebip, Yeşim Selda. *The New Foundations Law and the Seized Property of Minority Foundations*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2016.

Kiraz, George A. "Philoxenos Yuhanon Dolabani", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of The Syriac Heritage*. Ed. Sebastian P. Brock vd., New Jersey: Gorgias Press, 2011.

Lozan Muahedenamesi. <http://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf> (erişim tarihi2 Ekim 2019).

Mardin Süryani Kadim Vakfı, *1936 Beyannamesi*.

Oran, Baskın. *Etnik ve Dinsel Azınlıklar: Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2018.

Özcoşar, İbrahim. "OSMANLI TAŞRASINDA BİR PATRİKLİK: YAKUBÎ SÜRYANİ PATRİKLİĞİ". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VII, no. 2, 2018.

Şimşek, Mehmet. "Mor Philoxenos Yuhanna Dolabani". *Süryani, Arap ve Kürt Klasikleri: Uluslararası Klasikler Çalıştayı Bildirileri*. Ed. M. Nesim Doru vd., Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017.

Şimşek, Suat. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçti-

hatlarında Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Edinimi".
TBB Dergisi, Sayı 88/2010.

<http://www.cemaatvakiflaritemsilcisi.com/index.php/vakiflar> (erişim tarihi 27 Ekim 2019).

Ekler

Tapu Maliki	Taşınmaz Sayısı
Süryani Kadim Vakfı	2
Süryani Kadim Vakfı (Deyrülzafaran Kilisesi'nin Menfaati İçin)	1
Süryani Kadim Cemaati Vakfı	21
Süryani Kadim Cemaati Vakfı-Tam	2
Süryani Kadim Cemaatinin Vakfı	2
Süryani Kadim Cemaati Tüzel Kişiliği	5
Süryani Kadim Cemaati Tüzel Kişiliği Vakfı	4
Süryani Kadim Cemaati Deyrulzafaran Vakfı Tüzel Kişiliği	1
Süryani Kadim Kilisesi Vakfı	4
Süryani Kadim Kilisesi Mütevellileri Vakfı	6
Süryani Kadim Kilisesi Mütevellileri Vakfından	2
Süryani Kadim Kilisesi Mütevelliler Vakfından	1
Süryani Kadim Kilisesi Mütevelliler	1
Süryani Kadim Kilisesi Mütevelliliği	1
Süryani Kadim Cemaati Deyrulzafaran Kilisesi Vakfı	1
Süryani Kadim Cemaatine Ati Mariliye Vakfı	1
Süryani Kadim Cemaatine Ati Marteoris Vakfı	1
Süryani Kadim Cemaatine Ati Meryem Ana Vakfı	1
Mardin Süryani Kadim Vakfı Hükümü Şahsiyeti	1
Süryani Kadim Patriki Bitris Vakfı	1
Süryani Kadim Batrik Bitris Vakfı	1
Süryani Kadim Batrıkı Bitris Efendi Vakfı	1
Süryani Kadim Patriki Bitris Efendi Vakfı	1
½ Süryani Kadim Batrıkı Bitris Efendi Vakfından	1
½ Batrik Bitris Vakfı, ½ Mecide Sefer Vakfı	1
Batrik Bitris Vakfı	15
Batrik Bitris Vakfından	9
Kırklar Kilisesi Vakfı	4

Deyrulzafaran Vakfı	1
Mıtran Hanna Vakfından	2
Nısrı Binti Melki Vakfından	1
Rahip Cebrail Vakfından	3
Circis Kattum Vakfından	1
1/2 Maliye Hazinesi, 1/2 İlyas Kavak Vakfından Deyrulzafaran Manastırı Tüzel Kişiliği	2
Genel Toplam	102

Tablo-1: 2009 yılı öncesi, Mardin Süryani Kadim Vakfı'nın tasarrufunda bulunan taşınmazların tapu malik hanelerinin hangi isimler altında kayıtlı olduklarını gösteren tablodur. Vakfın tasarrufunda bulunup, malik hanesinde vakıf ibaresi bulunmayan, bir diğer deyişle şahıs adlarına kayıtlı olan taşınmazlar tabloya dahil değildir.

Hikmet'in İzinde Bir Ömür

Bir şahsiyeti ele almak görüldüğü kadar kolay bir iş değildir. Bu şahsiyet zor zamanlarda zor ve büyük işler yapan Hanna Dolabanî gibi biri olduğunda zorluk düzeyi bir kat daha artar. Elinizdeki çalışmada hem Osmanlı hem de Cumhuriyet tecrübesini yaşamış kadim kentimizin bu güzide metropoliti üzerinden bu topraklarda yaşanan idari dönüşümleri, modernleşme ve yenileşme çabalarını, tanzimatı, ıslahatı, I. ve II. Meşrutiyeti, cihan savaşlarını, edebiyattan felsefeye, din ilimlerinden modern bilimlere kadar entelektüel sahada yaşanan farklı tecrübeler de ele alınıyor ve bunların izi sürülüyor. Merkezden maada bir taşra kentinde yaşanan entelektüel hayatın satır araları da buna dahildir.

ISBN 978-605-4202-61-4

9 786054 202614